

روش های خلاقانه پیامبر (ص) در آموزش تفکر/ روش سوال و تکرار برای تربیت افراد

اسلام(ص) در سیره تربیتی شان، در بسیاری مواقع برای اینکه مسلمانان به خوبی برخی احکام را یاد بگیرند، خود در برابر چشم آنان، آن عمل ...

اسلام(ص) در سیره تربیتی شان، در بسیاری مواقع برای اینکه مسلمانان به خوبی برخی احکام را یاد بگیرند، خود در برابر چشم آنان، آن عمل را به گونه ای کامل انجام می دادند. کلینی از امام صادق(ع) روایت می کند که روزی پیامبر(ص) در بیابانی خشک و بی آب و علف، توقف کردند و به اصحاب فرمودند: "بروید هیزم بیاورید"، اصحاب گفتند: "یا رسول الله، در این بیابان هیزم پیدا نمی شود"، پیامبر(ص) فرمودند: "هرکس به اندازه ای که می تواند، هر چند اندک، هیزم جمع آوری کند"، اصحاب در بیابان به دنبال هیزم گشتند و هرکس مقداری هیزم آورد. هیزم ها را روی هم انباشتند و به صورت پشته ای در آمد. پیامبر(ص) فرمودند: "گناهان نیز این گونه جمع می شود. (از گناهان کوچک بپرهیزید) سپس فرمودند: "برای هر نفر مأموری هست که گناهان او را می نویسد و این گناهان، مانند این هیزم ها، پشته می شود".

از بخاری روایت شده هنگامی که پیامبر(ص) می خواستند نماز را به مسلمانان بیاموزند، به مکان مرتفعی رفتند تا همه ایشان را ببینند. آنگاه خطاب به آنان گفتند: "این گونه که من نماز را به جای می آورم، شما هم به جای آورید".

امام علی(ع) می فرمایند: "روزی، پیامبر(ص) حریر را در دست چپ و طلا را در دست راست خود گرفت. بعد دستانشان را بلند کردند و فرمودند: "این دو بر مذکراهای امت من حرام و بر مؤنث های امت من حلال است".

یکی دیگر از شیوه هایی که پیامبر(ص) از آن بهره می جستند که مفاهیم در فکر افراد جای بگیرد، کمک گرفتن از اعضای بدن همراه با گفتن بود. ابوموسی اشعری می گوید: "روزی حضرت فرمودند: مؤمن برای مؤمن، بسان مصالح ساختمان است، همدیگر را محکم نگه می دارند. سپس انگشتانشان را در یکدیگر فرو بردند".

امتیاز این شیوه، در تقویت حافظه دیداری است و از طریق احساسات ادراکی، موجب فرایند جذب و درونی سازی می شود. بیان تصویری در رشد فرایند تفکر بسیار مفید است.

سمعی بصری

پیامبر اکرم(ص) برای بیان مقصود خود، فقط به گفتار بسنده نمی کردند، بلکه از ابزارهای آموزشی نیز بهره می گرفتند. این مسعود روایت می کند: "روزی رسول خدا(ص) مربعی کشیدند و خطی در وسط آن ترسیم کردند. سپس، خط های کوتاهی از سمت یکی از اضلاع مربع به سوی خط میانی ترسیم کردند و خطاب به صحابه فرمودند: "این خط که در وسط ترسیم شده، انسان است و مربعی که آن را در بر گرفته، مرگ اوست. این خطوط کوتاه نیز حوادث روزگار است که او را نشان گرفته و اگر یکی از آنها به وی نرسد، دیگری به او خواهد رسید".

در کتب تفسیر آمده که وقتی رسول خدا(ص) اراده کردند آیه 153 سوره مبارکه انعام را برای یارانشان توضیح دهند، ابتدا با دست مبارک خود، خطی راست ترسیم کردند و فرمودند: "این خط مستقیم راه خداست"، پس از آن، خط هایی از راست و چپ بر آن کشیدند و گفتند: "بر سر هر یک از این راهها، شیطانی کمین کرده و مردم را به سوی آن می خواند". آنگاه آیه مبارکه را قرائت کرد: "این راه مستقیم من است، از آن پیروی کنید و از راه های دیگری که شما را از این راه منحرف می سازد، پیروی نکنید".

روش تشبیه و همانند سازی

این روش، یکی از روش های خلاق پیامبر(ص) بود که آسان ترین روش برای بهره گیری از قدرت تفکر و فهماندن مطلب به مخاطب، در هر سطحی است.

پیامبر اکرم(ص) فرمودند: "دین باوری که قرآن می خواند، همانند ترنج است، بویی خوش و طعمی خوش دارد. مؤمنی که قرآن نمی خواند، همچون گلی خوشبو است، اما طعمی زهر آگین دارد. شخص ناپاکی که قرآن نمی خواند، نظیر حنظل است بی بو و با طعمی تلخ".

در نمونه ای دیگر، پیامبر(ص) برای ایجاد همبستگی و اتحاد میان مسلمانان، دو برادر دینی را به دو دست تشبیه کردند که یکدیگر را شست و شو می دهند. در روایت دیگر، پیامبر(ص) در تبیین خطر حب دنیا، آن را به گرگی تشبیه می کنند که از سر شب تا صبح، در گله گوسفند بیفتد.

روش برانگیختن اذهان

پیامبر(ص) در یکی از شیوه های خلاق خود، برای تحول فکری در اذهان متریبان، از دو روش بهره می جستند: سؤال و تکرار.

سوال

پیامبر(ص) گاهی با طرح سؤالاتی، توجه مخاطب را به خود جلب می کردند و از این طریق، ذهن او را درگیر مسئله مد نظر می ساختند.

حر عاملی نقل می کند که پیامبر(ص) فرمودند "آیا شما را از سلاحی که از دشمن نجاتتان می دهد و روزی را بر شما سرازیر می کند، آشنا نسازم؟ عرض کردند: بفرمایید فرمودند: شب و روز پروردگار خود را بخوانید؛ زیرا سلاح مؤمن دعا است"

گاه مطالب را به گونه ای بیان می کردند که در ذهن مخاطب، سؤال ایجاد شود. در این صورت، مخاطب با طرح سؤال درگیر بحث می شد و به صورت کامل، به سخنان ایشان گوش فرا می داد.

نوری الطبرسی روایت می کند که پیامبر(ص) فرمودند "نابود کننده لذت ها را فراوان یاد کنید. عرض کردند : نابود کننده لذت ها چیست؟ فرمودند: مرگ. همانا زیرک ترین مؤمنان کسی است که بیش از همه به یاد مرگ و بهتر از همه، آماده مرگ باشد."

امام صادق(ع) نیز روایت می کنند که پیامبر(ص) فرمودند: "همانا بهترین شما صاحبان عقل اند. عرض کردند: صاحبان عقل چه کسانی هستند؟ فرمودند: آنان کسانی هستند که اخلاق نیکو و حلم همراه با وقار دارند، صله ارحام می کنند، با مادران و پدران خود به نیکی رفتار می کنند و با فقرا و همسایگان و یتیمان هم پیمان اند."

در سیره تربیتی پیامبر(ص)، سؤال خوب جایگاه حائز اهمیتی دارد. پیامبر (ص) در این زمینه می فرمایند "پرسش خوب، نیمی از علم است".

از این رو، سؤال های معلم فرصتی را برای کودکان فراهم می کند تا بین دانسته های خود و مطالبی که باید بر حسب دیدگاه های خود بررسی کنند و درباره آن بیندیشند، ارتباط برقرار کنند. این نوع مهارت در سؤال کردن، به تحریک و گسترش و تقویت تفکر کودکان کمک می کند.

تکرار

تکرار یکی از ابزارهای مهم تربیت است، زیرا تکرار سخن یا رفتاری مشخص، آن را در ژرفای وجود انسان وارد می کند و به صورت منش، در تفکر و ذهن او شکل می گیرد. به ویژه، تکرار گفتار و رفتار خدایی، موجب بزرگی و عظمت تفکر انسان می شود.

پیامبر(ص) برای کاشتن نهال تعقل در وجود متریبان، بر تکرار تأکید دارند و می فرمایند: "تکرار، عقل پنهان آدمی را تقویت می کند". نماز که در شبانه روز پنج بار تکرار می شود، مؤمنان را از کارهای زشت و ناپسند باز می دارد. استغفار نیز که در حقیقت، خود داری از گناه و پشیمانی از ارتکاب آن و تصمیم بر تکرار نکردن آن است، عملی است که پیامبر(ص) بر آن تأکید دارند و می فرمایند "هرکس غم و اندوهش زیاد باشد، از خدا طلب بخشایش کند".